

УДК 338.432

Ольга Титаренко, кандидат сільськогосподарських наук, асистент кафедри теорії та
методики технологічної освіти

Полтавського державного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФОРМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “СУЧАСНЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО”

У статті розглядається зміст поняття “самостійна навчальна робота” і шляхи її організації під час підготовки студентів до аудиторних і позааудиторних форм організації вузівського навчання.

Ключові слова: самостійна навчальна робота студентів, принципи її організації, завдання, зміст, методи та форми самостійної підготовки до занять.

Постановка проблеми. Однією з основних тенденцій розвитку вищої педагогічної освіти є виховання високоосвіченої активної особистості, спроможної реально вплинути на темп і якість розбудови освітянського простору в Україні. Вимоги сучасного суспільства до фахової підготовки вчителів передбачають необхідність ефективного пошуку оптимальних шляхів оновлення системи освіти, нового підходу до організації навчально-виховного процесу, розробки таких методів і форм навчання, які можуть забезпечити надання необхідних знань студентам в залежності від його індивідуальних здібностей і потреб.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема формування самостійності мислення студентів, уміння отримувати і аналізувати інформацію, знаходити адекватні рішення для розв'язання проблемних ситуацій, використовувати в практичній діяльності нові інформаційні технології. На сучасному етапі розвитку вища школа поступово переходить на нові методи навчання – від традиційної передачі інформації до керівництва самостійною навчально-пізнавальною діяльністю студентів. Неможливо навіть уявити подальше удосконалення процесу навчання і виховання майбутніх вчителів без добре організованої самостійної роботи студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній літературі можна зустріти різні визначення самостійної роботи студентів, зміст яких ґрунтується на спробі авторів поєднати її з ознаками певних традиційних категорій дидактики. Так, С.І. Зінов'єв визначає її за процесуальною ознакою навчання, як частину навчальної роботи, що повинна бути обов'язково виконана, як своєрідний мінімум, який гарантує

здобуття знань і практичних навиків [3, 92]. І.М. Чередов розглядає її за способом організації навчального матеріалу і учнів, визначає її як форму організації навчального процесу [8, 81]. Б.П. Єсіпов визначає самостійну роботу за ступенем педагогічного керівництва з боку викладача і відведеним на її виконання часом [2, 76]. Визнані дидакти А.М. Алексюк [1], П.І. Підкасистий [6] самостійну роботу розглядають як засіб формування творчо-інтелектуальних знань і вмінь. Відсутність єдності в підходах дидактів до визначення самостійної роботи студентів затруднює осмислення змісту і застосування її в навчальному процесі, ускладнює осмислення викладачами своєї ролі у ставленні до студентів, які самостійно працюють над освоєнням навчального матеріалу.

Тому **метою даної статті** є розкриття нових підходів до ефективної організації самостійної роботи студентів на прикладі підготовки студентів до аудиторної та позааудиторної роботи. Процес створення системи навчання як організованого цілого, в якому взаємодія складових важливіша від кожної окремої частини, може забезпечити необхідні передумови самостійної роботи в залежності від індивідуальних особливостей студента, що сприятиме реалізації головної мети – формуванню його самостійності.

Виклад основного матеріалу. Викладач у процесі організації самостійної роботи студентів поетапно здійснює її функціонування:

- 1) планування (визначення цілей та методів їх досягнення);
- 2) процес організації (забезпечення взаємозв'язку окремих компонентів системи навчальної діяльності);
- 3) керівництво (поточний та підсумковий

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФОРМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “СУЧАСНЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО”

контроль діяльності студентів з наступною корекцією для досягнення мети);

4) зв'язок (передача інформації, яка забезпечує прийняття власних рішень студентом).

Самостійна робота майбутніх вчителів над вивченням дисциплін спеціальної фахової підготовки повинна бути організована таким чином, щоб реалізувати основні функції: пізнавальну, самоосвітню, прогностичну, корегуючу та виховну.

Такі актуальні завдання, як професіоналізація навчання, виховання у студентів потреби у знаннях, формування у них пізнавальної розумової активності і самостійності, здатності до творчості, можуть бути ефективно розв'язані у педагогічному університеті під час фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання. Так, на факультеті технологій та дизайну в процесі вивчення дисциплін сільськогосподарського циклу через систему завдань для самостійної роботи викладач має реальні можливості створювати необхідні умови для поєднання творчих пізнавальних дій і поступової зміни мотивації учіння – від зовнішньої стимуляції з боку викладача до більш глибокої внутрішньої мотивації студента. Суттєвою умовою успішної організації продуктивної самостійної навчальної роботи студентів є озброєння їх методичними основами.

Досвід викладачів факультету технологій та дизайну Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка показує, що організацію такої роботи можна розглядати, як одну з найважливіших умов успішності навчальної діяльності. В основу організації аудиторної та позааудиторної самостійної роботи студентів нами покладені такі принципи:

1. Формування у студентів стійкої позитивної мотивації самоосвіти й самовдосконалення.
2. Точне планування з урахуванням норм часу, змісту, об'єму і видів самостійної роботи.
3. Створення методичних рекомендацій з окремих тем і розділів навчальних дисциплін.
4. Навчання студентів навичкам самостійної роботи [8].

Самостійна навчально-пізнавальна діяльність з оволодіння знаннями базується на загальних закономірностях ознайомлення з додатковою літературою.

Змістовна роз'яснювальна робота з ознайомлення студентів із методикою позааудиторних занять і опрацювання наукової літератури значно впливає на активізацію їх навчальної діяльності.

Стимул для самостійної роботи створюється

на проблемно побудованих лекціях і лабораторних заняттях. Поставлена проблема спонукає студента самостійно вивчати і аналізувати додаткову літературу.

Так, проблемно побудована лекція, яка розкриває тему “Мінеральне живлення сільськогосподарських тварин” в курсі “Сучасне сільськогосподарське виробництво” дає необхідні теоретичні відомості і одночасно залишає студентам можливість для розширення та поглиблення знань, створює перспективу руху вперед, викликає потребу самостійно працювати над науковою літературою. В структуру лекційного заняття вводиться інформація про мінеральне живлення тварин, використання нових мінеральних добавок, удосконалення технологій їх застосування, про функції мінеральних сполук як сорбентів токсинів, радіонуклідів та ін.

Студенти дізнаються, що агропромисловий комплекс на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України є одним із найбільш багатогалузевих. Інноваційний розвиток всіх галузей АПК є найактуальнішим першочерговим завданням аграрного виробництва.

Останніми роками в багатьох країнах світу з інтенсивно розвиненим тваринництвом проводяться різнобічні дослідження щодо перегляду і уточнення принципів і норм повноцінної годівлі сільськогосподарських тварин.

Однією з основних передумов підвищення продуктивності сільськогосподарських тварин є організація їх біологічно цінного мінерального живлення. Відсутність або нестача окремих мінеральних елементів, а також порушення їх співвідношення в раціонах, призводить до зниження ефективності використання поживних речовин кормів і як наслідок – до зниження продуктивності поголів'я.

Підгодовля тварин макро- та мікроелементами, яких бракує у раціоні, підвищує їх інтенсивність росту і розвитку, покращує якість продуктивності, поліпшує стан здоров'я, запобігає захворюванням.

Мінеральні добавки з відповідними наповнювачами (дертю кукурудзи, кормовими дріжджами, соняшниковим шротом тощо) входять до складу преміксів – суміші біологічно активних речовин.

З метою поглибленого і всебічного вивчення проблеми ефективного застосування преміксів викладач пропонує студентам ознайомитися із даними досліджень Інституту кормів УААН та Інституту свинарства імені О.В. Квасницького УААН про використання комплексних вітамінно-

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФОРМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “СУЧАСНЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО”

мінеральних добавок для балансування раціонів корів і свиней [9].

У вищій школі є такі форми самостійної роботи, які потребують довготривалої самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Це курсові та дипломні роботи, а також спеціальні навчальні і дослідницькі завдання. Їх виконання планується і здійснюється у наукових проблемних групах під керівництвом викладача індивідуально кожним студентом. Співпраця викладача і студента у процесі наукової роботи відіграє важливу роль в оволодінні студентом методикою наукового пізнання та навичками самостійної пошукової роботи, яка здійснюється у різноманітних формах: від збору первинних матеріалів і початкової їх обробки до розробки питань із заданої наукової тематики і виконання роботи в цілому. У плані роботи проблемної групи студенти отримують індивідуальні завдання. Наприклад, опрацювати і скласти тезисні матеріали за проблематикою наукових статей журналу “Тваринництво України” про порушення обміну речовин у свиноматок та вплив цеолітових туфів на продуктивність телят-гіпотрофіків [7].

Інша група завдань має на меті підготовку повідомлень, доповідей на науково-практичній конференції, наприклад, про використання ферментних препаратів для підвищення конверсії соняшникового шроту в складі комбікормів для молодняка свиней [5].

Виконання таких завдань вимагає уміння працювати в бібліотеці, допомагає проявляти певний ступінь інтелектуальної активності та розвивати творчі здібності і уміння самостійно здобувати знання в процесі навчання в університеті і після його закінчення.

Так, методично правильно організована навчальна діяльність студентів в процесі вивчення мінерального живлення тварин у курсі “Сучасне сільськогосподарське виробництво” сприяє формуванню уміння працювати з науковою літературою, виділяти і розрізняти головну та другорядну інформацію, здійснювати критичний аналіз та виражати власне ставлення до змісту, формулювати узагальнення і робити висновки. В кінцевому результаті це дає можливість підготувати майбутніх спеціалістів, які мають прагнення до безперервної самоосвіти, уміють швидко адаптуватися до змін і самостійно приймати адекватні рішення.

Самостійна робота студентів завжди була найважливішим складовим елементом навчального процесу. Вона розрахована на формування науково-професійних якостей майбутнього вчителя. Конкретне призначення

самостійної роботи полягає в тому, щоб сформувати у кожного студента допитливість, здібності аналітичного мислення.

Самостійна робота студентів розширює сферу входження в досліджувану проблему. Проведення самостійної роботи з літературою, практиками й інші види діяльності не можуть зводитися до так званого закріплення того, що почув і записав студент на лекції. У самостійній роботі, особливо з курсу “Сучасне сільськогосподарське виробництво”, студент розширює і поглиблює свої знання, наукові підходи та переконання. Отже, самостійна робота студентів є продовженням аудиторних занять в процесі оволодіння програмним матеріалом. Крім того, самостійна робота повинна формувати наукові інтереси, розширяти науковий світогляд, допомагати включатися в сільськогосподарські дослідження, що більше усього захоплює студентів. Спостереження показують, що наукові дослідження, проведені в одній вузькій сільськогосподарській галузі, в цілому перебудовують у студентів хід мислення, допомагають формувати аналітичний підхід до оцінки природних явищ, процесів і фактів.

Самостійна робота, аналітично проведена в розумній логічній системі, формує дуже важливі професійні якості молодого вчителя. Адже в школі творча розробка і проведення занять, виховна робота, навчальна діяльність вимагають від учителя самостійної підготовки, роботи з методичною та науковою літературою, осмислення передового досвіду вчителів-новаторів.

Розширення і перебудова самостійної роботи студентів неодмінно призводить до зростання її виховної ролі. Відомо, що трудове професійне виховання починається в навчальному процесі. Навчання – це праця, і нелегка праця. А самостійна робота (активна розумова діяльність в аудиторії, а потім і цілеспрямована навчально-пізнавальна діяльність після занять) має особливий виховний потенціал: потрібні волевільність, організованість, планованість – необхідні чинники самовиховання.

Тому в процесі вивчення дисциплін сільськогосподарського циклу особлива увага приділяється організації самостійної роботи студентів, під час якої доцільно використовувати різні види індивідуальної та колективної навчальної діяльності на аудиторних та позааудиторних заняттях. Вона забезпечує розвиток таких важливих якостей особистості, як творча активність, ініціативність, в процесі пізнавальної діяльності, розширення та поглиблення знань під час самостійного пошуку необхідної інформації.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФОРМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “СУЧАСНЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО”

На теоретичних та лабораторно-практичних заняттях студентам пропонують нові форми самостійної роботи:

- складання конспекту лекції викладача, метою якого є прилучення студентів правильно вести конспект, навчити занотувати головне, вміти стисло формулювати основний зміст викладеного матеріалу, виділяти найбільш важливі моменти;

- робота з навчальною літературою та посібниками у кабінеті з метою отримати якісні знання та навчити студентів користуватися необхідною літературою, вміти виділити головне, зробити самостійні висновки. Під час роботи з підручниками і навчальними посібниками можна поставити перед студентами ряд проблемних питань, відповіді на які вони можуть знайти в процесі самостійного вивчення теми або її частини. Після цього запропонувати знайти відповіді на ці питання у підручнику, а потім обговорити їх із студентами;

- порівняння змісту лекції викладача з параграфом підручника або його частин допомагає більш міцному засвоєнню матеріалу, сприяє умінню його аналізувати і узагальнювати, творчо мислити. Наприклад, коли вивчається тема “Основи землеробства. Бур’яни та заходи боротьби з ними”, викладач подає матеріал, а потім пропонує студентам самостійно в позаурочний час порівняти матеріал, який записаний у конспекті, з матеріалом, який викладений у підручнику з даного питання, доповнити конспект тим, що не було сказано викладачем і виділити те, чого немає в підручнику (наприклад, карантинні бур’яни, їх видовий склад; форми гербіцидних препаратів, строки та способи їх внесення; техніка безпеки при роботі з гербіцидами і т.ін.);

- самостійне формулювання висновків по ходу викладання нового матеріалу, де викладач пропонує студентам після висвітлення певного питання зробити самостійні висновки і записати їх у конспекті після відповідного колективного обговорення з викладачем, підвищує активність, пізнавальний інтерес під час вивчення курсу, розвиває розумову діяльність. Так, під час вивчення теми: “Сівба, способи посіву. Розрахунок норм висіву” можна запропонувати студентам самостійно розв’язати індивідуальні ситуаційні завдання. Наприклад, визначити способи сівби для різних сільськогосподарських культур і обґрунтувати свій вибір; розрахувати норми висіву для різних культур і т.ін.;

- вирішення вправ, задач і ситуаційних завдань з метою отримання навичок роботи з довідниковою, нормативною літературою і

стандартами. В результаті цієї роботи конкретизуються знання студентів з агротехнічних процесів вирощування сільськогосподарських культур, їх ботанічних і біологічних особливостей. Самостійна робота із довідниковою літературою може бути організована за такими напрямками:

- ознайомлення з класифікацією сільськогосподарських культур, табличними даними (норми внесення мінеральних і органічних добрив, норми висіву і глибина загортання насіння, показники врожайності та ін.);

- вибір із відповідної літератури даних без обчислень. Наприклад, знайти транспіраційні коефіцієнти для різних видів сільськогосподарських рослин;

- виконання вправ і задач з числовими обчислюваннями (визначення чистоти насіння, строків його енергії проростання та схожості; розрахунок норм висіву в залежності від різних даних – маси 1000 насінин, фактичної посівної придатності і т.д.);

- творча робота над складанням технологічних карт по вирощуванню сільськогосподарських культур, систем захисту рослин від бур’янів, шкідників і хвороб тощо [4].

Процес виконання подібних завдань вимагає від студентів певних знань і умінь, обумовлює розвиток творчих здібностей.

Складання плану послідовності технологічних операцій передбачає визначення строків їх виконання, використання комплексу машин і засобів, а також відповідних агротехнічних вимог. Наприклад, лущення стерні планується після збирання попередників на глибину 8 – 10 см лущильниками ЛДГ-5, ЛДГ-10, ЛДГ-15; підготовка насіння до сівби шляхом протруювання проводиться перед сівбою пестицидами ТМТД, протруювачами ПС-10, ПСШ-3 або “Мобіток”. Така робота допомагає студентам отримати навички самостійного вирішення тих чи інших питань з організації роботи: послідовності виконання технологічних операцій, раціонального вибору терміну їх виконання, рекомендованого комплексу машин і засобів, агротехнічними вимогами до обробки ґрунту, сівби, догляду за рослинами, збирання врожаю і т.д.

Усний або письмовий переказ після демонстрування відео-, діафільмів або діапозитивів із сільськогосподарського виробництва спонукає студентів думати, робити висновки, що допомагає більш глибокому та міцному засвоєнню програмного матеріалу. Перед тим, як студентам демонструватиметься навчальний матеріал, викладач дає завдання:

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФОРМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “СУЧАСНЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО”

скласти план переказу, замалювати необхідні ескізи, схеми, таблиці та ін. Також перед демонстрацією можна задати ряд проблемних питань, відповіді на які студенти самостійно знайдуть у демонстраційному дидактичному матеріалі.

В плані наукової роботи проблемної групи цікавим завданням для самостійної роботи студентів буде усна або письмова рецензія на наукову роботу іншого студента. Це підвищує інтерес до роботи, загострює почуття відповідальності та змушує працювати більш ефективно. Складання технологічних схем, маршрутних карт, систем удобень, систематизації способів підготовки насіння до сівби, схем змішування добрив, систем захисту рослин, шляхів інтенсифікації технологічних процесів та інші види творчих робіт привчають студентів до логічного мислення, вміння узагальнювати теоретичний матеріал, упорядковувати інформацію в процесі самостійної роботи над програмним матеріалом. Під час вивчення теми “Мінеральне живлення рослин” студентів можна залучати до складання таких інформаційних таблиць, як “Анатомічні ознаки нестачі азоту, фосфору і калію для соняшника, цукрового буряка, картоплі, томатів, огірків, квасолі, кукурудзи”, “Середній вміст хімічних елементів в рослинах (в % до сухої речовини) в залежності від фази розвитку”. Виконання подібних завдань дозволяє навчити студентів узагальнювати знання, формувати творче ставлення до матеріалу, який вивчається, здійснювати зв'язок теорії з практикою, науковий підхід до проблеми мінерального живлення рослин.

Використання результатів спостереження за ознаками голодування рослин, які були виявлені на лабораторно-практичних заняттях, дозволяє студентам давати оцінку потреби певних добрив для вирощування рослин, для уточнення системи удобень, аналізувати і діагностувати, узагальнювати питання про стан живлення рослин за зовнішніми ознаками, робити висновки. Такі види самостійної роботи, як: реферати, доповіді на студентській науковій конференції, курсові та дипломні роботи, також спрямовані на підготовку майбутніх вчителів трудового навчання та допомагають викладачу більш творчо підійти до

вирішення різноманітних питань навчально-виховного процесу.

Висновки. Отже, дидактичною умовою творчої активності студентів, які навчаються в педагогічному університеті, є раціональна організація їх навчальної і наукової роботи, яка є резервом підвищення ефективності процесу навчання і якості підготовки спеціалістів. У зв'язку з цим у сучасному вищому навчальному закладі всебільного значення набуває організація самостійної роботи студентів під керівництвом викладача на основі активних методів і новітніх засобів навчання. Підготовка висококваліфікованого спеціаліста – завдання складне і багатогранне. В сучасних умовах розбудови нашої держави актуальним завданням є набуття студентами фундаментальних знань, формування у них умінь самостійно здобувати і творчо використовувати їх на практиці.

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Теорія: підручник. – К., 1998.

2. Есипов Б.П. Самостоятельная работа учащихся на уроке. – М., 1975.

3. Зинovieв С.И. Учебный процесс в высшей школе. – М., 1977.

4. Молис С.С., Молис С.А. Активные формы и методы обучения биологии. – М.: Просвещение, 1988.

5. Мужчиль С. Використання ферментних препаратів для підвищення конверсії соняшникового шроту в складі комбікормів для молодняку свиней // Тваринництво України. – 2003. – №6. – С. 25 – 26.

6. Пидкасистый П.И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении. – М., 1980.

7. Соколюк В., Москаленко В., Костюк М. Порушення обміну речовин у свинوماتок // Тваринництво України. – 2003. – №8. – С. 26 – 29.

8. Титаренко В.П., Цина А.Ю. Організація самостійної підготовки студентів до аудиторних занять // Зб. наук. праць ПДПУ. – Вип. 2(41). – Серія “Педагогічні науки”. – Полтава, 2005. – С. 141 – 157.

9. Чередов И.М. Методика планирования школьных форм организации обучения. – Омск, 1983.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2009